

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ВИМІРАХ
ВІЙНИ І МИРУ:
ПРОБЛЕМИ, ДОСВІД, НОВІ КОНЦЕПЦІЇ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

*Матеріали її всеукраїнської студентської
науково-практичної конференції,
16-17 травня 2024 року, Вінниця*

За редакцією
проф. В. А. Оверчук

Вдиавництво
ФОП Кушнір Ю.В.

Редакційна колегія:

Оверчук В.А., доктор економічних наук, кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри психології, завідувач кафедри психології; *Васюк К.М.*, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології; *Соловей-Лагода О.А.*, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології; *Сидоренко Ж.В.*, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології; *Шель Н.С.*, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології; *Короцінська Ю.А.*, старший викладач кафедри психології; *Вакар В.В.*, завідувач навчально-наукової лабораторії «Центр соціально-психологічної адаптації особистості» кафедри психології, *Суханова О.О.*, лаборант кафедри психології.

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради Донецького національного університету імені Василя Стуса (протокол № ____ від 28 червня 2024 року)

А 43 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ВИМІРАХ ВІЙНИ І МИРУ: ПРОБЛЕМИ, ДОСВІД, НОВІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ: Матеріали ІІ Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, 16–17 травня 2024 р. / За ред. проф. В. А. Оверчук. Вінниця: Вид-во ФОП Кушнір Ю. В., 2024. 332 с. [Електронне видання]

У матеріалах ІІ Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної психології у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, нові концепції та перспективи» представлено актуальні теоретичні та прикладні дослідження проблем сучасної психології. Збірник адресований науковцям, викладачам закладів вищої освіти, аспірантам, студентам, спеціалістам у галузі практичної психології, а також усім тим, хто цікавиться сучасними науковими дослідженнями у психології. Матеріали опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за грамотність, науковий та літературний зміст, достовірність фактів і посилань несуть автори.

ЗМІНИ В СТРУКТУРІ ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Корнієнко І. О.*

Вступ. Об'єктом ж нашого дослідження виступає психологічна реальність, позначена нами терміном «життєвий простір особистості». Життєвий простір особистості ми розуміємо як суб'єктивний (феноменологічний і діяльнісний) аспект тієї сфери життєвого світу людини, який для неї найбільш значимий, тобто, тісно пов'язаний з її цінностями, інтересами, симпатіями, і по відношенню до якої він переважно виступає як суб'єкт самотворення (Корнієнко, 2017).

Ми розглядаємо життєвий простір особистості з феноменологічного виміру, крізь призму того, як він представлений в картині життєвого світу. Таким чином, предметом нашого дослідження виступає суб'єктивна репрезентація життєвого простору у свідомості особистості.

Дослідження було спрямовано на вирішення таких завдань:

1. Визначити зсув складових життєвого простору особистості підлітка та юнака та типів взаємозв'язків між ними у порівнянні з довоєнним періодом.

2. Виділити й описати типи життєвого простору особистості у порівняння зрізу 2016 року до війни, та 2023 – під час.

Ці завдання були розгорнуті в ряді тактичних кроків: 1) з'ясувати, які об'єкти і явища сама особистість включає в свій життєвий простір; 2) виділити основні характеристики відносин особистості до цих об'єктів, а саме: а) причини, якими досліджуваний пояснює, чому дані об'єкти входять у його життєвий простір; б) емоційно-оцінне ставлення до цих об'єктів; в) займана позиція (суб'єктна, об'єктна); 3) основні складові життєвого простору особистості і відносини між ними (Корнієнко, 2017)

Досліджуваними зараз, як і у 2016р. (n = 120) стали учні 8-х та 9-х класів загальноосвітніх шкіл м. Мукачево та внутрішньо-переміщені учні (60 осіб, з них 30 дівчат, 30 хлопців), з яких ВПО – 50% і студенти 1-го та 2-го курсів Мукачівського державного університету (60 осіб, з них 40 дівчат, 20 юнаки) та представники студентства, які є здобувачами різних ЗВО зі сходу України, що на момент дослідження проживали у м.Мукачево. Серед юнаків доля ВПО сказала 40%.

Виклад основного матеріалу. Ми так само вводили молодь в ситуацію дослідження, розповідаючи їм про проблематику (життєвий простір особистості або мале середовище, що їх оточує), як і у 2016 році, намагалися

* Професор кафедри психології, Мукачівський державний університет (Україна)

викликати їх інтерес і, тим самим, пробудити у них дослідницьку мотивацію, спонукати їх до співучасті в дослідженні. Ми зверталися з проханням описати власне життєве середовище. Для того, щоб допомогти учасникам більш повно відобразити свої уявлення про життєвий простір, їм було запропоновано при його описі орієнтуватися на наступні рефлексивні запитання: 1) Що входить в твоє середовище життя (Що значиме тебе оточує)? 2) Чому це входить у твій простір? 3) Які твої відносини з власним життєвим простором? 4) Хотілося б тобі змінити свій життєвий простір? Що б ти змінив в ньому? Яким би ти хотів його бачити? Звичайно, перед запитаннями з досліджуваними було проведено бесіду, у якій забезпечувалося розуміння досліджуваними поняття «життєвого простору» на доступному рівні.

Отже, перед дослідженням у досліджуваних могли існувати уявлення про їхній життєвий простір, але вони, ймовірно, були не виражені повністю.

Результати дослідження.

Елементом життєвого простору особистості для нас виступив окремий його об'єкт (матеріальний чи ідеальний), виділений і позначений у тексті певним словом або словосполученням. Наприклад: «батьки», «любов», «моя кімната», «моя улюблена кішка, собака» і т.п. У дослідженні 2016 р. середня кількість елементів життєвого простору, виділених в одному тексті, становить 12,25. У підлітків – 11,4; у юнаків – 13,1. Мінімальна кількість елементів, виділених в одному тексті становить 3; максимальне – 19 у підлітків і 31 у юнаків (Корнієнко, 2017), у 2023 кількість дещо знизилась: середня кількість: 11,45, у підлітків 10,98; у юнаків – 12,35.

Найбільш часто в текстах виділяється 6–9 елементів. Використовуючи контент-аналіз, екстраговані компоненти текстів були поділені на ідентичні 2016 р. дослідження категорії: 1) люди; 2) місто; 3) житловий простір; 4) навчальний заклад; 5) соціальне оточення та інформація (мікросоціальне середовище); 6) діяльність; 7) природа; 8) держава і патріотизм (макросоціальне середовище); 9) внутрішній світ. Частота розподілу елементів за цими категоріями представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподілу елементів життєвого простору особистості за категоріями в групах школярів і студентів у двох дослідженнях

Категорії	Підлітки		Юнаки		Всі учасники	
	2016	2023	2016	2023	2016	2023
1. Люди	0,40	0,5	0,36	0,45	0,38	0,48
2. Місто	0,04	0,03	0,06	0,02	0,05	0,03

Категорії	Підлітки		Юнаки		Всі учасники	
	2016	2023	2016	2023	2016	2023
3.Житловий простір	0,09	0,12	0,12	0,08	0,10	0,10
4.Навчальний заклад	0,07	0,05	0,05	0,03	0,06	0,04
5.Соціальне оточення та інформація	0,06	0,1	0,12	0,12	0,09	0,11
6. Діяльність	0,17	0,05	0,12	0,08	0,15	0,07
7. Природа	0,09	0,03	0,04	0,02	0,06	0,025
8.Держава і патріотизм	0,05	0,1	0,07	0,15	0,06	0,13
9.Внутрішній світ	0,04	0,02	0,06	0,05	0,05	0,04
Разом	1	1	1	1	1	1

Отримані інтерпретації вказують, що життєвий простір учнівської молоді не обмежується тільки значущим, близьким, улюбленим. В нього входить і те, з чим суб'єкт постійно «стикається», зустрічається, взаємодіє («сталість часу і місця», «спільність»). Причому, зустрічається не по своїй волі, а тому, що «так склалося». Одночасно, у життєвому просторі особистості виділяються позитивні і важливі (навіть, можна сказати, фундаментальні) для життя функції («захист» і «розвиток») (Корнієнко, 2017).

У воєнних реаліях життєвий простір учнівської молоді також не обмежувався лише значущими, близькими чи улюбленими елементами. Через вимушену взаємодію зі складними обставинами до його складу увійшли нові, не завжди бажані компоненти.

Часті переміщення, розлуки з рідними, вимушене спільне перебування в бомбосховищах, притулках чи на евакуації означали постійні «зіткнення» з новими місцями, людьми, ситуаціями поза власним вибором – «так склалося» через війну.

Водночас функції «захисту» та «розвитку», фундаментальні для життя, виходили на перший план. Пошук безпечного місця для схову, задоволення базових потреб у їжі, воді, медичній допомозі ставали критичними. А можливості для особистісного розвитку через навчання чи розвиваючі заходи різко обмежувалися.

Таким чином, до життєвого простору підлітків та юнаків вторглися нові, часто небажані елементи, пов'язані з вимушеними діями, переміщеннями, взаємодіями. Проте базові функції захисту та елементарного виживання ставали пріоритетними на тлі війни, витісняючи розвиваючі можливості.

Водночас залишалася частина молоді, для якої незважаючи на труднощі війни, життєвий простір усе ж зберігав деякі звичні елементи – рідних, друзів, захоплення. Це допомагало їм зберігати ресурси для особистісного розвитку навіть у складних умовах.

Висновки. Війна в Україні кардинально змінила ставлення молоді до власного життя. Якщо до початку бойових дій більшість підлітків (55%) були задоволені існуючим життєвим простором, то зараз лише близько 30% обирають не змінювати нічого.

Постійна небезпека, руйнування, втрати та розлука з рідними докорінно трансформували світогляд і пріоритети молодих людей. Те, що раніше здавалося стабільним і незмінним – сім'я, дім, навчання, дозвілля – опинилося під загрозою чи вже було втрачене. Безпека та стабільність життя більше не сприймаються як належне.

Значно більше підлітків і юнаків тепер рішуче прагнуть радикально змінити своє життя або його складові (4–5 балів за шкалою). Події війни змусили їх по-новому оцінити важливість таких аспектів як соціальні зв'язки, місце проживання, спосіб життя тощо.

Навіть ті, хто раніше був загалом задоволений (2–3 бали), тепер все частіше прагнуть докорінних змін через втрату звичного середовища існування. Зберегти статус-кво стало неможливим через руйнівний вплив війни.

Нові життєві виклики, як от постійний ризик для життя, розлука з близькими, вимушена евакуація, втрата домівки, матеріальні труднощі – гостро актуалізували потребу відновити чи радикально змінити своє життя.

Дослідження трансформацій життєвого простору підлітків і молоді під час війни має надзвичайну важливість для розуміння глибинних змін, що відбуваються з молодим поколінням в екстремальних умовах. Війна стала жорстоким випробуванням, яке радикально змінило світогляд, цінності та життєві пріоритети молодих людей.

Список використаної літератури:

1. Корнієнко, І. О. (2017). Психологія опанувальної поведінки особистості: монографія. РВУ МДУ. 465с.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>